

Att fördjupa det vardagliga

Några aspekter på D.W. Winnicotts liv och verk

Många psykoterapeuter känner säkert till Karnacs bokhandel i London. En hel del har beställt böcker där. Harry Karnac är nu sedan länge borta från sin verksamhet och har sålt sin rörelse. Namnet lever dock kvar i bokförlaget Karnac Books. Jag lärde känna honom någon gång på sjuttioalet och han berättade för mig lite om sitt liv.

Efter krigsslutet 1945 när han hemförlovades efter sin krigstjänst visste han lika lite som många andra unga män hur han skulle försörja sig. Han kom till London och lyckades köpa en liten bokhandel på Gloucester Road. En dag kom en liten försynt man in i affären och frågade efter några psykoanalytiska böcker. Harry Karnac hade aldrig hört talas om psykoanalysen förut och frågade sin kund vad den handlade om. Kunden tittade på honom med sina plirande intelligenta ögon och frågade om herr Karnac hade tid så skulle han berätta. De satte sig på hans kontor och kunden berättade. Som väl var kom det inte många fler kunder den eftermiddagen. Nåväl, anförtrorde mig Harry Karnac, det samtalet slutade med att jag hamnade på den här kundens analyssoffa. Ja, just sådan var han, Donald Woods Winnicott.

Kanske var det ett av resultaten av Harry Karnacs analys hos Winnicott att han blev en av de största specialisterna inom psykoanalytisk litteratur, och också förläggare av psykoanalytisk litteratur som sett till att trycka om en mängd klassiker eller nyare texter som varit svåra att uppbbringa i den förlagsverksamhet som han först kallade Maresfield reprints, sedermera Karnac Books. "Karnac" har blivit ett begrepp bland psykoanalytiker och terapeuter och verksamheten skapade en stor kundkrets genom postorder och så småningom via Internet. Harry Karnac berättade också att svenskarna näst britterna var hans största kunder.

Tillbaka nu till Winnicott som säkerligen gett livet en ny och fruktbarare inriktning för fler än Harry Karnac, men

Artikeln tidigare publicerad i *Divan, Freuds Bar I*, 2000.

Karnacs utveckling är ett bra exempel på Winnicotts förmåga att övertyga och entusiasmera.

*

Winnicott föddes som det yngsta av 3 syskon i en välbärgad metodistfamilj i Plymouth, där fadern var en sträv grosshandlare, och modern idealiserad men sannolikt tidvis deprimerad hustru. Donald var en gosse som hade en mängd mödrar: förutom mamma sina äldre systrar, barnsköterska och guvernant. Fadern verkar mest att ha varit frånvarande, men han opponerade sig mot att Donald skulle bli läkare, men när han till slut gav med sig berättar Donald att han fylldes av rusig glädje. Att bli läkare var för den unge Winnicott att komma ut i världen och lära känna människorna.

Han läste medicin i Cambridge och blev färdig läkare 1923. Han specialiserade sig på barn och blev pediatriker. Han kunde konsten att tala med barn – eller för att uttrycka sig mer Winnicottskt – det var barnen som av någon anledning fann för gott att tala med honom.

Den unge Winnicott valde läkarutbildningen sedan han fullständigt fascinerad slukat Darwins *Om arternas uppkomst* som säkert hade ett visst inflytande också på hans hela livsgärning. Han var 24 år och det var nästan på dagen 24 år tidigare, vid tiden för Winnicotts födelse, som Freud drömde Irma-drömmen, Nu fick den unge medicinaren låna Freuds *Drömtydning* av en bekant, och han fascinerades genast av de perspektiv den boken väckte. Han sökte sig till egen analys och gick hos två s.k. lekmananalytiker – först 1923 hos Freuds analysand James Strachey, och tio år senare i 5 års reanalys hos Joan Rivière som var utbildad av Melanie Klein. Winnicotts analytiska intresse kom att påverka hans inriktning inom pediatriken. Han blev en av de första barnpsykiatrerna i Storbritannien och länge något så sällsynt som en pediatriker som ägnade sig åt psykoanalys. Han förblev i hela 40 år konsultande läkare vid Paddington Green Child Hospital och brukade skämtsamt kalla barnsjukhuset och sina konsultationer där för sin psykiatriska snackbar!

*

1926 kom Melanie Klein till London på inbjudan av Ernest Jones som 1913 grundade den brittiska psykoanalytiska föreningen. Hon hade gått i analys hos Karl Abraham i Berlin och hos Sandor Ferenczi i Budapest, båda ett par av Freuds färgstarkaste och mest originella medarbetare. Winnicott kom att ta starkt intryck av Kleins idéer om barns tidiga utveckling,

men han blev aldrig själv vad man kan kalla kleinian, utan tolkade Klein liksom han tolkade Freud – på sitt eget sätt.

Winnicotts personlighet var sådan och det präglade hans filosofi och sätt att vara; han ville inte tillhöra någon skola eller anamma andras idéer utan att de hade passerat hans egna högst personliga filter. Inte så att han var högmodig, långt därifrån. Han beskrivs som en ganska försynt och lågmäld person som villigt erkände sina egna tillkortakommanden och till exempel betraktade Melanie Klein som samtidens kunnigaste inom barnutveckling och sökte handledning hos henne. Men Winnicott förbehöll sig alltid rätten att tänka på sitt eget sätt och detta framgår tydligt av hans skrifter.

Han gjorde till och med en programförklaring av sin inställning i inledningen till en av sina artiklar:

Jag skall inte börja med en historisk översikt och visa hur mina idéer utvecklats ur andras teorier, ty min hjärna fungerar inte på det sättet. Det som händer är att jag hämtar det ena och det andra, än här, än där, skaffar mig kliniska erfarenheter, utformar mina egna teorier, och först därefter, allra sist, intresserar jag mig för att ta reda på varifrån jag har stulit vad. Kanske är denna metod lika bra som någon annan.

På samma sätt förhöll han sig under de ”kontroversiella diskussionerna” under kriget då Kleinianerna och AnnaFreudianerna kämpade för sina respektive ståndpunkter, framförallt när det gällde frågan om de omedvetna fantasiernas karaktär. Winnicott delade inte någondera lägre ståndpunkter utan ställde sig någonstans mitt emellan i en grupp som sedermera kom att kallas *den oberoende gruppen*.

Winnicotts författarskap omfattar flera hundra skrifter av skilda format. Hans bibliografi är svåröverskådlig eftersom han ständigt föreläste och skrev för olika auditorier. Vid sin död 1971 efterlämnade han över 100 opublicerade manuskript. Han samlade sina viktigaste teoretiska framställningar i tre välkända och centrala verk vars titlar jag låter strukturera min framställning. Titlarna är underfundiga i till synes raka formuleringar, men när man känner närmare till Winnicott utvinns man mycken dubbeltydighet ur dem. De är följande:

Genom pediatriken till psykoanalysen
Mognadsprocesserna och den underlättande omgivningen
Lek och verklighet.

Sexton år efter Winnicotts död samlade hans hustru och några medarbetare ihop viktiga efterlämnade artiklar i en bok

med titeln *Psychoanalytic explorations*. Titeln översätts kanske bäst som Psykoanalytiska utforskningar och eftertankar.

I förordet konstaterar utgivarna att intresset för Winnicott snarare växt än minskat sedan hans död, något som vi idag kan bekräfta med ännu större tydlighet sedan 30 år förflutit efter Winnicotts bortgång och intresset för hans tankegångar är lika levande som någonsin tidigare.

1989 kom på svenska hans centrala uppsatser utgivna i urval av Arne Jemstedt, en innehållsrik volym med den välfundna titeln *Den skapande impulsen*.

Genom pediatriken till psykoanalysen

Winnicott använde enkla hjälpmedel inom vad han kallade sina pediatrika konsultationer. Han träffade barn vid ett eller ett par besök och när det gällde späda och små barn observerade han alltid mor och barn tillsammans. Han kallade dessa konsultationer men framhöll ständigt den ibland avgörande terapeutiska betydelse dessa fåtaliga besök kunde ha. Han har samlat exempel på dessa konsultationer i en spännande bok, konsultationer i barnpsykiatri, där man får en inblick i Winnicotts särskilda förmåga att med värme och skarpsinnighet snabbt skapa en bärande kontakt med barnet, så att han med enkla hjälpmedel kunde nå fram till barnets relevanta problem.

Hans hjälpmedel var därvid ytterst enkla.

Spatel. Med en vanlig gammaldags munspatel av rostfritt stål fångade han spädbarnets intresse och följde spädbarnets relation till den blänkande spateln som följde ett givet mönster som kunde variera på olika sätt, avslöjande normalitet eller karakteristiska avvikelser i hur barnet förhöll sig till den glittrande tingesten och hur modern relaterade till barnets reaktioner. Med större barn från 3–4 års ålder lekte han *krumelurleken*, som frammanade den spontana gesten hos barnet. Krumelurlekenens spontana förlopp där Winnicott och ett barn tecknar tillsammans, finns beskriven i en artikel som översatts av Moa Matthis i *Divan* 1–2, 2000. En påbörjad teckning kompletteras genom den andras infall, och så gör man tillsammans snabbt en rad teckningar. Proceduren påminner mycket om hur man i psykoanalys med vuxna ser det omedvetna framträda i de fria associationerna.

För förståelsen av utvecklingen av Winnicotts tänkande är det viktigt att ha klart för sig hur omfattande hans konsultationsarbete var: det sägs att han under sin verksamma tid gjorde konsultationer med 60 000 barn och föräldrar, en smått fantastisk siffra.

Winnicott förblev pediatriken trogen genom alla år.

Han ansåg att hans arbete med barn och mödrar berikade hans psykoanalytiska praktik, och att praktiken i psykoanalys inspirerade hans arbete med barn. Detta var en aspekt av att han inte gjorde någon större skillnad mellan arbete med kroppen eller med själen.

Detta växelbruk av psykoanalytisk praktik och korta konsultationer har för mig bekräftats i mitt eget arbete inom den kliniska psykiatrin. Så har det för mig själv varit påfallande vilken oerhörd nytta jag har haft av mina psykoanalytiska erfarenheter i till exempel arbetet med akuta jourfall genom att den hjälpt mig att vid en kort konsultation i ett akut skede hitta fram till det relevanta problemet. Paradoxalt ger alltså det tidsödande psykoanalytiska arbetet stora tidsvinster i tidspressade situationer i motsats till vad man skulle kunna tro.

Det är därför skada att vårdpolitiken i Sverige idag genom sitt förbud mot fritidspraktiker har manövrerat ut praktiskt taget alla psykoanalytiker från den kliniska psykiatrin, som jag tror därigenom blivit både trögare och mer ineffektiv och framförallt, mycket tråkigare!

Men låt oss gå vidare till Winnicotts nästa viktiga verk.

Mognadsprocesserna och den underlättande omgivningen

Hur utvecklas barnet? Detta var en fråga som sysselsatte Winnicott under hela hans liv. Melanie Klein fick stort inflytande på Winnicott och han samarbetade med henne i arbete med barnanalys, men kunde bara acceptera en del av hennes tankegångar. Under tiden gick han i analys hos Kleins medarbetare Joan Rivière och Winnicotts kritik av Klein togs inte så väl upp av hans analytiker, så man undvek kanske de diskussionerna. Ändå kan man säga att det mesta av hans tänkande byggde på både Freud och Klein.

Något av detta uttryckte han så här:

Folk visste en hel del om fantasi och dröm genom Freud men det var Klein som påpekade för mig allt sånt som pågår mellan ätande och bajsande och att det framför allt har att göra med kroppens insida.
(1989a)

Men Winnicott kunde inte acceptera alla Kleins teorier och han protesterade särskilt mot hennes svartsyn när det gällde allt detta med primitiv avund och primär destruktionslust – han kunde aldrig låta bli att betona barnets från början skapande förmåga och ville också alltid betona samspelet med modern och omgivningen. Det var hans observationer av barn tillsammans med deras mödrar som ledde honom till en annan

ståndpunkt än Klein som ju inte var läkare. Han försvarade sin ståndpunkt med följande ord:

Som ni antagligen vet började jag min bana som pediatriker och först så småningom blev jag psykoanalytiker och barnpsykiater, och det faktum att jag från början var en fysiskt orienterad doktor har haft stort inflytande på mitt arbete. Jag råkar ha en fruktansvärd massa erfarenhet något som helt enkelt härrör från det faktum att jag har praktiserat som läkare i fyrtiofem år, och på den tiden hinner man samla en massa data... (1958)

Winnicott fällde en gång vid en animerad diskussion om barnutveckling i brittiska förningen det berömda yttrandet som han hörde sig själv säga: "Det finns inget sånt som ett spädbarn. Det handlar alltid om spädbarnet *och* någon som har vård om spädbarnet."

Han beskrev mor-barnsituationen som det primära och gjorde det utifrån tanken att barnet inte uppfattar modern som annat än en del av sig själv, varför också varje längre separation och frånvaro från modern riskerar att bli ett trauma. Han präglade begreppet "*Primary maternal preoccupation*" som närmast kan översättas med något sådant som "ursprunglig moderlig upptagenhet" (Jag tycker inte ordet "uppmärksamhet" som använts som översättning av *preoccupation* är helt korrekt). Detta begrepp – liksom så många av Winnicotts egenhändiga termer – är mångtydigt. I termen ligger hur modern befinner sig i ett speciellt medvetandetillstånd tillsammans med sitt barn så att hon är inställd på barnets alla tecken och signaler och som ingen annan kan läsa barnet. Det är genom den förmågan hon håller – Winnicotts begrepp är *holding* och *handling* – barnet och låter mor och barn skapa varandra – båda två är både individ och omgivning. Häri skiljer sig Winnicott från Klein, och han sade vid ett tillfälle:

Jag fann Kleins grävande längre och längre tillbaka in i barnets individuella processer allt svårare. När sen Fairbairn dök upp så fattade jag först inte vad han sa, bara att det var viktigt. Senare fattade jag att vad han sa som var betydelsefullt var att det som är viktigare och går bortom driftstillfredsställelser och frustrationer är idén om ett primärt objekt-sökande. (1989a)

Den här utsagan från Fairbairn passade Winnicott precis

och han erkänner villigt att han stal tanken av Fairbairn. Det passade hans tankar om hur barnet använde modern på ett kreativt sätt och hur hon i sin primära moderliga upptagenhet kunde handha barnets utveckling.

Det paradoxala är att omgivningen är en del av barnet och samtidigt är den det inte. (1989a)

Mor-barnsituationen som sysselsatte Winnicott till den grad att han bara undantagsvis nämnde fadern i sina skrifter – ungefär som Freud bara undantagsvis nämnde modern. Detta ledde honom snart till att göra en analogi mellan mor-barnförhållandet och den psykoanalytiska situationen. Liksom barnets spontana skapande aktivitet enligt Winnicott drev en naturlig process framåt, ett förlopp av växt och mognad i relation till modern, fanns också i den psykoanalytiska processen ett analogt naturligt förlopp. Psykoanalytikern ”håller” analysanden på samma sätt som modern håller barnet och Winnicotts begrepp *Primär moderlig upptagenhet* har en klara analogi i Freuds begrepp analytikerns *Jämnt svävande uppmärksamhet*. På sitt oefterhärmliga sätt inleder Winnicott en uppsats om psykoanalytisk teknik på följande okonventionella sätt:

När jag utövar psykoanalys har jag som syfte att
hålla mig levande
hålla mig frisk
hålla mig vaken.
Jag har också som syfte att vara mig själv och
uppföra mig korrekt.
När jag har inlett en psykoanalys förväntar
jag mig att fortsätta den, överleva den, och avsluta
den. (1989b)

När man lär känna Winnicotts sätt att tänka och skriva, kommer man att inse att de här raderna innehåller den största visdom, och kunde gott broderas i korsstyggn och hängas upp i varje terapeuts och analytikers mottagningsrum. Det finns anledning att i den psykoanalytiska situationen kontempera över de tre centrala orden ”levande”, ”frisk” och ”vaken” och redan här få klara fingervisningar till det som Winnicott så enträget upprepar i sina skrifter, nämligen vikten av att vara närvarande och att inte tränga sig på den mognads- och växtprocess som ligger innesluten i varje människa. Jag tänker att Donald Meltzer i *The psychoanalytical process* har vidareutvecklat denna tanke. Winnicott menar emellertid att man måste säga något ibland, om inte annat för att inte patienten ska tro att

man är allvetande, något som annars är lätt hänt om analytiker håller tyst. Det är mindre viktigt om det analytikern säger är korrekt eller felaktigt. Det lär visa sig. Några ytterligare yttranden av Winnicott om att bedriva psykoanalys:

Jag har varit igenom den långa processen att hålla på och tolka allting. Jag försökte spana efter se att något möjligen kunde tolkas, förstår ni, och kände mig usel om jag inte kunde hitta på nånting och jag kastade mig över något bara därför att jag tyckte jag kunde formulera det i ord. Jag har varit igenom allt det där och insåg att i vissa fall var det inget bra alls, men var i gott sällskap med kolleger som gjorde likadant. Balint och andra har skrivit om det där och många har uttalat sig om under de senaste fyrtio åren om tystnaden och långa perioder av beroende. Sen jag insett det här har jag varit tvungen att hantera en mängd tysta perioder i analyser som varade länge, länge, och det är väldigt vanskligt att veta när det är bortkastad tid och när det är väldigt produktivt, och inte desto mindre är just detta något som jag gillar att undersöka.
(1989a)

Därefter berättar Winnicott om dagens patient som skildrat en dröm, till vilken Winnicott gjorde en kommentar som patienten ogillade. ”Kan du aldrig lära dig att hålla tyst”, sa han. Winnicott fortsätter:

Om min kommentar var korrekt, hade jag tagit från honom möjligheten att vara kreativ, att komma med lösningen dan efter eller senare; och om den var felaktig skulle jag ha avbrutit hans ansträngning att nå en viktig förståelse av sin dröm. Vi kom ändå vidare som vi brukar. Han sa:
”Faktum är att det har varit en bra dag; det är bara en sak som plågar mig. Ikväll kommer jag att oroa mig för dig för du kommer att grunna över vilken urusel analytiker du är.” (1989a)

Detta får räcka när det gäller Winnicotts tankar om analysarbetet. Det får vara lite anekdotiskt, i grunden kunde ingen vara mer professionell och seriös än Winnicott i sitt kliniska arbete, vare sig det handlade om enstaka konsultationer med barn eller långa psykoanalyser. Margaret Little har skrivit en bok om sin analys med Winnicott för den som vill få en

inblick i Winnicotts verkstad och sen finns hans charmerande framställning om sin analys med ett barn, *The Piggle*, på svenska som *Pyret* och har i dramatiserad form också satts upp på Stadsteatern i Stockholm.

*

Jag ska nu fortsätta ytterligare en stund med Winnicotts tillämpning av sina *kliniska erfarenheter i sitt teoretiska författarskap*. Det är viktigt att lägga märke till att det inte är lätt att hålla isär de kliniska observationerna och det teoretiska eftersom de hos Winnicott oftast är invävda i varandra, vilket i och för sig inte gör hans texter mindre läsvärda.

Winnicott ogillade till exempel starkt begreppet *symbios*. För honom betecknade det att vilka som helst kan leva ihop, han betonade det unika i det specifika barnets samspel med den specifika modern och det som händer dem emellan. Dessa tankar ledde till problemet hur detta underbara samspel någonsin bryts och ur dessa tankar kom viktiga begrepp som gjort Winnicott världsberömd, nämligen tanken om övergångsobjektet och mellanområdet, som ledde till en förståelse för den gradvisa övergången från den intensiva sammansmältningen av mor och barn till förmågan att vara ensam, som Winnicott betecknade som ett tecken till psykisk hälsa – när barnet kan absorberas av sysslandet i mellanområdet som en övning till autonomt fungerande.

Ett exempel på ett annat teoretiskt spørsmål är problemet med *aggression*. Det sysselsatte honom och han förknippade den med *rörelse mot ett motstånd*, en tanke som han vidare utvecklat och som han anger kom från en annan kritik av den Kleinianska teorin. Winnicott berättar:

...plötsligt insåg jag – det var i Paris eller nånstans – att *tidigt betyder inte djupt*: det tar tid för ett spädbarn innan djupet kommer in, så när man stöter på de djupaste fenomenen så ska man inte alltid söka sig till begynnelsen. Kanske hamnar man vid 3 eller 2 eller 1½, och detta var viktigt för mig för att en del mekanismer som har att göra med schizoida fenomen tycks handla om tidigt men inte djupt medan depression verkar att höra till djupt men inte tidigt. Och jag tror att det här har att göra med vår teori om aggressionens ursprung, för jag tror verkligen att man måste säga något om aggression (när det gäller spädbarnets utveckling) som lika med spädbarnets *rörelse* – alltså muskelerotism – och nånting råkar komma i vägen. Detta,

tycks det mig, är aggressionens ursprung. När det gäller hat så ligger det mycket längre framåt, och en manisk episod är också fjärran från att nån råkar sparka till något därför att det var i vägen när han hade lust att sparka. Så fick jag en glimt av hur jag skulle kunna begripa lite bättre hur aggressionen började, när jag tänker på de här två olika sätten att betrakta individens ursprung. (1989a)

Winnicott ägnade sig ganska mycket åt att under andra världskriget engagera sig för vad som hände med barnen som evakuerades från London och som i många fall skildes från sina föräldrar. Det låg nära till hands att studera *deprivationens* betydelse vid skilsmässan mellan barn och föräldrar. Winnicott föreläste och undervisade om barnutveckling och försökte påverka att mödrar och små barn måste vara tillsammans och han upptäckte också hur barn som tycktes ha haft en nära och tillräckligt god relation med sina mödrar kunde knyta an lättare till andra vårdnadshavare, att de så att säga hade införlivat en inre trygghet genom att deras mödrar varit – med Winnicotts term – *tillräckligt goda*. Han funderade också på i vilken utsträckning deprivation kunde leda till antisociala tendenser hos barn. Winnicott berättar:

Jag tycker att det var en mycket viktig tanke från min synpunkt när jag plötsligt under en föreläsning hörde mig själv säga att den antisociala handlingen hör ihop med momentet hopp. Då måste jag uppfinna termen ”asocial tendens” som hör ihop med när din unge stjälar en krona ur någons portmonnä eller knycker några bullar i affären vilket han är i sin fulla rätt att göra. Jag hade lust att förbinda det här med de tendenser som leder till brottslighet. När det gäller brottslighet så har den sekundära vinsten blivit viktigare än den ursprungliga orsaken, den har gått förlorad. Men mitt kliniska material har lett mig till tanken att det som ligger bakom den antisociala tendensen i viken som helst familj, normal eller inte, är deprivation och resultatet av deprivationen är dåligt humör, eller hopplöshet eller nån sorts depression, eller nåt annat försvar. Men när hoppet dyker upp sträcker sig barnet ut och försöker nå bortom området av deprivation för att få tag i det förlorade objektet. Detta är något viktigt, och livet för mig blev lättare efter det här, för nu visste jag vad jag

skulle göra med mina vänner när dom kom med sina barn till mig för att de visade antisociala tendenser i ett utmärkt hem. Jag kom på att innan de sekundära vinsterna dök upp var det här inte svårt att behandla utan lätt. Jag tycker det här var ett nytt fynd – jag vet ingen som hade kommit på det då – och om nån hade det skulle det vara roligt att få veta.

[...]

På en annan föreläsning frågade någon om inte den som förstör saker har en annan sorts antisocial tendens. Det tog mig tre eller fyra år att komma på det enkla att det finns flera slags deprivation – den ena handlar om förlust av objektet, den andra förlust av ramen. På sätt och vis skulle man kunna säga förlust av modern och förlust av fadern – alltså den faderliga fadern inte den far som är stand in för modern. Det viktiga är ramen, styrkan - deprivation i avseende på just den. Sen händer något mycket komplicerat när barnet känner sig bra och börjar känna tillit till en man, en struktur eller en institution. Han sätter igång att bryta upp saker och ting för att vara säker på att ramen håller. Allt det här gjorde klart för mig att den antisociala tendensen har två aspekter. (1989a)

De här tankarna ledde Winnicott in på de fortsatta teorierna om vikten av *aggression, destruktion och hat* för att nå fram till en känsla av *verklighet*, tankar som han utvecklade i de viktiga artiklarna "Hat i motöverföringen" och "Användningen av ett objekt". I den första texten demonstrerar han hur viktigt det är för analytikern eller terapeuten att erkänna sitt eget hat för att nå fram till genuin kärlek och positiv bekräftelse i behandlingsarbetet och i den senare koncentrerade artikeln Användningen av ett objekt, som verkar enkel i sin så typiska Winnicottska stil, hävdar han i analogi med vad vi just hört att man måste förstöra objektet för att konstatera att det finns kvar och detta för att objektet ska bli verkligt, något som är ett led i att man själv ska känna sig verklig.

Winnicott skriver:

Subjektet säger till objektet: "Jag förstörde dig" och objektet är där och tar emot detta meddelande. Från och med nu säger subjektet "Hej objekt! Jag förstörde dig. – Jag älskar dig." "Du betyder något för mig för jag överlevde din attack", "Även om

jag älskar dig förstör jag dig hela tiden i min
(omedvetna) fantasi. Här börjar fantasin för indi-
viden. [...] min tes innebär att förstörelselustan
hjälper till att skapa verkligheten, placerar objektet
utanför individen. (1971)

Denna text är skriven långt tidigare men togs in av Winnicott i hans sista bok som berör hur vår inre värld och vårt yttre handlande griper in i varandra och formar vår värld av symboler.

Lek och verklighet.

Winnicotts tänkande och skrivande har en skenbar lätthet över sig. Han bryr sig inte så mycket om formalia och skulle vara främmande för skrivarkurser. Han gjorde observationer och använde sina associationer – han prövade infallen genom att forma en text omkring dem och sedan utformade han sina tankar i nya texter, föredrag och artiklar. Detta har gett denna svåröverskådliga mängd kortare och längre texter som vid första bekantskapen formar ett ogenomträngligt virrvarr. Man blir ömsevis glad av att läsa, ömsevis förvirrad och förlorar tråden, emellanåt förargad när man tappar bort sig. Winnicott skulle säga att det inte gör någonting och Bion skulle alldeles säkert säga, det är viktigt att genast glömma bort vad man har läst. Winnicott skulle framförallt gilla att man skulle låta sin lekfullhet spela under läsningen eller efteråt – att behandla texten – lite som en krumelurlek.

Leken är något som Winnicott ägnade allvarliga tankar som finns samlade i den sista bok han själv sammanställde och som strax efter hans död, *Lek och verklighet*.

Den inleds med en bearbetad version av Winnicotts mest berömda text om *övergångsobjektet och mellanområdet* och fortsätter med texter som utvidgar innebörden i mellanområdet som det mellanliggande övergångsområdet mellan fantasi och verklighet som Freud snuddade vid i sin skrift *Bortom lustprincipen*.

Leken är barnens sätt att bearbeta och kommunicera, menar Winnicott, och fortsatte med tankar om hur lekområdet är det område där vi verkligen lever. Jag har ibland tagit mig friheten att översätta Winnicotts begrepp *transition* med *förvandling* och inte övergång – och ibland kallat mellanområdet för *förvandlingsområdet* – nämligen det område där ett ting eller ett begrepp undergår den förvandling som vi kallar symbolisering, där det vardagliga tar upp något väsentligt i vårt liv och förvandlas till något meningsfullt.

Det kan vara på sin plats att jag uppehåller mig lite mer

kring de här berömda men inte helt lättfattliga begreppen.

Barnet formar i sin inre värld bilder av sina närstående som laddas med stark känsla. Det har också i sitt inre en framväxande bild av sig självt och därtill en uppfattning om relationen mellan sitt själv och de viktiga andra, som ju i psykoanalytiskt språkbruk kallas objekt. Barnet börjar snart experimentera med sina inre objekt och sin relation till dem genom att så att säga flytta över en del av laddningen av dem till ting i yttervärlden som det sålunda förvandlar. En docka eller en annan leksak kan på detta sätt få en speciell betydelse och det kan i yttervärlden representera ett inre objekt. Barnet kan nu i leken med leksaken få illusionen att det kan kontrollera och manipulera sitt inre värdefulla objekt också i yttervärlden. En del av yttervärlden där leken sker befinner sig nu på ett område mellan den inre världen inom barnet och den yttre världen av ting runtomkring. Detta speciella område kallar Winnicott för mellanområdet eller övergångsområdet – the transitional space.

Detta område är laddat och också äventyrligt att ge sig ut på. Moderns fysiska närvaro – i närheten eller i tillräckligt psykiskt tillgänglig frånvaro – är betydelsefull för att barnet ska känna sig tryggt att fortsätta sitt experimenterande eller med sin lek. Det är ofta helt absorberat av sin lek som till det yttre kan te sig helt meningslös eller trivial, men den lyhörda och skarpsynta föräldern kan urskilja att det är något ytterst viktigt som sker.

Ett inom detta område laddat objekt i yttervärlden har Winnicott gett namnet *övergångsobjektet* (*the transitional object*), eftersom dess tillkomst innebär en övergång till ett nytt slags fantiserande och lekfullt tänkande och därtill en möjlighet till skapande frigörelse från ett absolut beroende av föräldrarna som kan återskapas på detta sätt i lekens form. Winnicotts berömda paradox kring detta objekt är just att barnet skapar det – ändå fanns det där förut och väntade på att bli skapat. Jag har ibland kallat objektet för förvandlingsobjektet (transition = förvandling) eftersom det är mer fantasieggande än övergångsobjektet. Detta objekts tillkomst innebär begynnelsen av ett mer fantasifullt och lekfullt tänkande i det det är prototypen för symbolskapande och därmed ett viktigt steg i människans användning av symboler som i teater, poesi och kultur överhuvudtaget.

I en senare artikel har Winnicott diskuterat just den kulturella upplevelsens plats som ett slags mellanområde som i grund och botten är den plats som vi lever på och han lägger då in en djup betydelse i begreppet *leva*.

När det gäller Winnicott och den anda som ha skapar i

sina texter, så tänker jag ofta på Nalle Puh och den värd som den samtida A.A. Milne skapade åt sina barn genom de älskade böckerna om Nalle Puh, Nasse och deras värld i Sjumilaskogen. I dessa böcker ges sannerligen liv åt alla Winnicotts begrepp och det på ett språk som är kongenialt med Winnicotts eget. Låt mig stanna där i denna utveckling om övergångsobjektet eller förvandlingsobjektet som med rätta betraktas som Winnicotts mest centrala och kanske djupaste idé om vårt psykiska liv.

Skapandet av meningsfullheter är sålunda enligt Winnicott det som sker inom detta förvandlingsområde, som han i en artikel mångtydigt har uttryckt som ”*Den kulturella upplevelsens plats*”, en av hans sista texter. Han konstaterar här apropå lekandet att den lust som lekandet väcker har en särskild kvalitet. Han hävdar det för driftsteorins anhängare något kätterska att det inte är drifttillfredsställelsen som kommer barnet att känna att livet verkligen är värt att leva. Winnicott menar att det främst är känslan av ett själv – men han lyckades aldrig med att riktigt definiera detta själv. Hans tonvikt ligger inte där utan snarare vid kreativiteten som ett sofistikerat sökande med rötter i det objektsökande som han stulit från Fairbairn.

Inom parentes kan jag här nämna att neurofysiologerna med bestämdhet påpekar att de i centrala nervsystemet kunnat urskilja specifika system som kan avgränsas som något som de har kallat för just ”seeking systems” (Watt, 2000).

Winnicott vände sig därmed redan från början emot Freuds tanke att kreativitet är sublimering av driftsyftningar och hävdade att barnets aktivitet från början har en kreativ inriktning, ett slags primär kreativitet. Mot slutet av sitt liv formulerar Winnicott i kulturens plats att han vill ta itu med frågan vad *livet egentligen går ut på* och han och betonar då med travestering av Freud:

Ryttaren måste rida hästen, inte föras bort av en skenande häst. [...] När man talar om en människa menar man en människa plus summan av hennes kulturella upplevelser. De utgör tillsammans en enhet.

Jag har använt termen kulturell upplevelse som en utvidgning av begreppet övergångs fenomen utan att vara säker på att jag kan definiera begreppet ”kultur”. Tonvikten ligger på upplevelsen. (1971)

Winnicott sammanfattar egentligen hela sitt livsverk i

den här texten där han undrar vad som får människor att fortsätta att leva, och det gäller, menar han, både dem som blivit botade i psykoterapi och dem som fortsätter att kämpa med sina lidanden. Han har i likhet med Joyce Mc Dougall, som ni får höra om senare här i Freuds bar, inte så mycket till övers för de normala utan gläder sig själv åt ett visst mått av galenskap – det mått som måste till för att kunna leka och därmed bli levande. Winnicott sammanfattar

Det är oerhört viktigt att vi öppet erkänner att frånvaron av psykoneurotisk sjukdom kan betyda hälsa men den betyder inte liv. Psykotiska patienter som hela tiden svävar mellan att leva och inte leva tvingar oss att granska detta problem – ett problem som inte bara berör psykoneurotiker utan alla människor. Jag påstår att dessa samma fenomen, som betyder liv eller död för våra schizoida eller borderlinepatienter, förekommer i våra kulturella upplevelser. Det är dessa kulturella upplevelser som ger människosläktet den kontinuitet som når över den personliga existensen. (1971)

Winnicott var född i ett metodisthem vilket nog betydde mycket för hans uppväxt och kanske en del för hans direkta och skenbart vardagliga sätt att tackla olika problem liksom hans skenbart enkla och direkta stil. Han lämnade vad jag vet sitt medlemskap i metodistkyrkan. Winnicott hade emellertid en bön som jag hoppas idag ha kunnat visa gick i uppfyllelse:

”Gud, låt mig vara vid liv när jag dör.”

